

RESSENYES

«Estudios de la Antigüedad», 2 (1985). Monogràfic *Prehistòria del Vallès*, 274 ps. Editat per les Àrees de Prehistòria, Arqueologia i Història Antiga de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Elogiable publicació, quant a contingut, que complementa el curt ventall de revistes periòdiques dedicades a l'arqueologia i a l'antiguitat en general.

Aquest segon número de *Estudios de la Antigüedad*, que edita la UAB, és dedicat a la comarca en què es troba situada i a estudiants i llicenciats que s'hi han format. Presenta uns blocs clars d'informació diferenciada com són els estudis generals d'Araceli Martín i de Roger Marçet-M. Àngels Petit, fruit d'una investigació llarga en els seus camps respectius i que queda ben reflectida aquí. D'altra banda, apareix un bloc homogeni i ampli sobre una sèrie de jaciments en sitja, fruit d'un equip de treball concret amb uns estudis acurats en diferents branques i, finalment, dos conjunts del Museu d'Història de Sabadell, prou coneguts, que són revisats una vegada més.

De la Cultura de los sepulcros de fosa al grupo de Veraza en el Vallès.

Araceli Martín, en aquest article, ens presenta una recopilació actualitzada de cada moment dins la cronologia del neolític mitjà recent al neolític final, recercant tots els jaciments i ordenant informació, reix en aquest intent amb una visió crítica de cada un d'ells. S'analitza la cultura dels sepulcres de fossa, així com el moment posterior, que l'autora identifica com el grup cultural de Veraza.

A. Martín parteix de les sistematitzacions de Llongueras-Ripoll i de Muñoz, i introdueix les teories de M. Cura sobre la diferenciació dins de la cultura, del sabadellia i del solsonià, separant

el món de les fosses del de les cistes neolítiques. L'evolució tipològica sepulcral seria:

1. la fossa simple.
2. la fossa amb banqueta i llosa de coberta.
3. la fossa amb banqueta i cambra incipient excavada.
4. la fossa amb cambra protegida per una llosa i accés en pou o rampa (individual o col·lectiva).

La segona part d'aquest estudi, la dedica al grup de Veraza, defensa l'existència d'aquest grup entre el chassià i el bronze antic, al nord i al sud dels Pirineus, situat en l'horitzó del neolític final-calcolític.

El verazià tindria una economia mixta agrícola-ramadera amb ritual funerari que passa d'inhumació individual a enterraments col·lectius secundaris. Es tracta d'una evolució impulsada per nous atractius entre 2800-2300 aC.

Can Llobateras. Un ejemplo del horizonte neolítico final-calcolítico en Cataluña.

Els autors, Ester Bardet i Xavier Ramadà, reprenen una de les troballes d'en Vicenç Renom i a partir del seu *Diari* fan una nova descripció i un estudi que situa aquests materials en una seqüència cronològica que va del 2700-2600 al 2300-2200 aC; estudien també les restes antropològiques del «dolmen» que adscriuen al tipus «mediterrani gràcil».

Estudio de los restos humanos procedentes del Torrente de Sant Oleguer en Sabadell (Vallès Occidental) y algunos problemas relacionados con el vaso campaniforme en Cataluña.

Francisco Cuesta fa una revisió del jaciment campaniforme del torrent de Sant Oleguer, ja estudiat diverses vegades. Aquest

treball, però, presenta la novetat de procedir a un detallat estudi de les restes òssies trobades a l'excavació que corresponen a set individus adults i a dos d'infants. El material ceràmic es podria incloure dins l'estil campaniforme pirinenc de Guilaïne, datat entre l'inici i la meitat del segon mil·lenni.

Discrepa de la teoria de Serra-Ràfols sobre enterraments secundaris i compara aquest jaciment amb el de la Cova Ventosa (Piera, Anoià), i diu que s'associen tipus racials mediterranis gràcils amb campaniforme.

Assentaments d'habitació a l'aire lliure de la comarca del Vallès. Del neolític al bronze final.

Els autors analitzen la importància que ha tingut la comarca del Vallès en el pas de diferents cultures al llarg dels anys. Es tracta d'una zona privilegiada i citen els assentaments a l'aire lliure que reparteixen per tota la comarca i en totes les èpoques i que van apareixent a causa de la constant remoció a què són sotmeses aquestes terres per la contínua renovació industrial.

Aquesta zona és una de les de més alta densitat d'assentaments prehistòrics, però també hem de dir que només són coneguts parcialment. Els autors constaten que de la llarga sèrie de jaciments només dos han estat explorats sistemàticament: Can Soldevila a Santa Perpètua de Mogoda i la Bòbila Madurell a Sant Quirze del Vallès. Marcet i Petit constaten que la distribució espacial es concentra en unes determinades zones més explorades i en zones planes afectades per la urbanització.

Cal remarcar la situació prop de cursos d'aigua i l'orientació S-SO. No es coneixen poblats pròpiament dits i de cabanes ben definides sols tenim el Coll i Can Vinyals, del neolític final. Cal destacar el gran nombre d'estructures que es defineixen com a dipòsits, però que no configuren encara els posteriors «camps de sitges».

Breve síntesis geomorfológica del Vallès Occidental: los casos particulares de Bellaterra y Sant Cugat.

El cas de la UAB presenta una petita elevació amb crosió de tipus areolar, que amb l'acció antròpica té un impacte important a la zona arqueològica, ja que barreja els materials arqueològics amb el sediment. Aquesta mateixa situació la trobem a Sant Cugat.

Silos de la primera Edad del Hierro en la UAB.

Ampli i treballat estudi sobre l'interessant jaciment de la UAB, aparegut amb motiu de les obres del polisportiu, és el que presenta Maya i un ampli equip. Les sitges es troben en un pendent suau del terreny i fins aquest moment se n'han identificat deu. Es fa una detallada descripció de cada sitja individualitzada, així com un estudi del material exhumat, ric en objectes metàl·lics i ceràmics. A continuació s'estudia el jaciment com a tal, buscant el valor i la idoneïtat del camp de sitges, que no presen-

ten revestiment interior. El període dels segles VII-VI aC és un dels períodes més foscos del Vallès per la seva poca solidesa constructiva. Maya completa l'estudi amb el context geogràfic i cronològic i fa un excel·lent repàs als jaciments d'aquesta època a la nostra comarca. S'apunta la seva construcció a la segona meitat del s. VII amb una vida de 20-30 anys i es reaprofitava com a abocador entre 625-580 aC.

Estudio de la fauna de los «Silos UAB».

Ens porta a conclusions sobre la importància animal domèstica en la dieta i la valoració de la dicotomia ramaderia-agricultura. Es troben tot tipus d'ossos d'ovicàprids, *Sus sp*, *Bos Taurus*, *Sus scropha*, *Canis sp*, i *Equus caballus*.

Avance de los resultados obtenidos en los silos ibéricos de la calle Elisenda (Sant Cugat del Vallès).

Estudi de 4 sitges dels s. IV-III aC, amb àmfores íbero-púniques. Es presenta un estudi de la capacitat de les sitges i de les collites a partir de treballs experimentals de Reynolds a Buster Hill.

Estudio de la fauna de los silos «Elisenda» (Sant Cugat del V.).

Poques restes de fauna i totes domèstiques; se'n dedueix una activitat principal agrícola i la ramaderia com a complement.

Noticia sobre el hallazgo de un silo ibérico en las inmediaciones de la UAB.

Es tracta d'una sitja a 600 m. del camp de sitges del mateix campus. Aquesta sitja presenta una forma globular-ovoïde, amb ceràmiques de torn i de mà, datables entre els segles IV-III aC.

RAMON TEN I CARNÉ

Gabriele RANZATO, *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el antiguo régimen y la modernidad* (Barcelona, Península, 1987), 265 ps. L'original italià, editat per Franco Angeli, va aparèixer amb el títol *Sudditi operosi e cittadini inerti. Sopravvivenze della società di antico regime nell'industrializzazione di una città catalana* (Milà 1984), 186 ps.

És indubtable que l'obra de Gabriele Ranzato no és simplement un treball d'història local. Es tracta essencialment d'una prospecció dins el vuit-cents sabadellenc per tal de confirmar i/o desenvolupar hipòtesis d'abast més general. Qualsevol anàlisi d'aquest llibre que no contempli aquesta perspectiva està mancada de sentit. L'elecció de Sabadell ha respost a un doble criteri: d'una banda, el tipus de ciutat —industrial però de dimensions mitjanes—; de l'altra, la disponibilitat de la documentació.¹

¹ Gabriele RANZATO, *Le ragioni di una ricerca: la società sabadellense del secolo XIX come territorio di frontiera* dins *Arxiu Històric de Sabadell. Memòria 83* (Sabadell 1984), ps. 32-34. En un assaig a propòsit de la transició democràtica a

Espanya, Ranzato va plantejar algunes de les qüestions històriques que més tard va abordar en l'obra que comentem; vegeu *Il lungo addio: la Spagna tra Antico Regime e Liberaldemocrazia*, «Quaderni Storici», 46 (Abril 1981), ps. 267-287.

Sense perdre la perspectiva total, la història necessita avui de la prospecció local en profunditat. Les fonts generals, sovint les més accessibles, tenen límits i esbiaixaments obvis i, sense estar exhaurides, ens documenten sobre els aspectes més genèrics —amb tota la parcialitat que això comporta— dels processos històrics. Ranzato ha decidit abordar la qüestió del caciquisme a l'Espanya de la segona meitat del segle XIX, des d'una perspectiva local que li ha permès de veure la doble vessant del problema: el paper dels governants en la imposició d'aquesta pràctica política i el dels governats en la col·laboració o en l'oposició. L'acceptació, el pacte, que descobreix entre els tradicionals governants de l'Estat i els governats, encapçalats pels estrats burgesos dirigents, d'una ciutat industrial, on era de preveure un comportament polític diferenciat —més modern— en relació a l'Espanya rural, porta Ranzato a interrogar-se sobre les raons d'aquesta anomalia. Des d'aquesta perspectiva, el caciquisme esdevé *«la talaia d'un singularíssim desenvolupament de l'ordre social en aquest país...»*.²

El següent pas és l'estudi d'aquest ordre social, començant per l'estructura productiva, les relacions econòmiques, la conflictivitat social, fins a arribar a les mentalitats i a les expressions jurídiques de les relacions socials. Aquí és on Ranzato descobreix, en una ciutat industrial, les supervivències de l'Antic Règim, la imbricació entre les formes d'una societat no peril·litada i les que emergeixen de la nova societat capitalista industrial. Hom troba una indústria llanera que gaudia d'una posició gairebé monopolista, gràcies al proteccionisme aranzelari. Unes relacions de producció en què són notables els vincles de solidaritat entre els productors. Una relació entre la comunitat local i l'Estat, caracteritzada per l'estranyesa i l'alteritat d'aquest, que continua la que existia durant l'Antic Règim. Una conflictivitat social reduïda, pels vincles de solidaritat esmentats i per la presència d'ideologies —el proteccionisme— fonamentadores de la unió social, i atenuada també per l'oposició més decisiva entre la comunitat local i les exigències de l'Estat. Finalment, hi ha la supervivència de la societat pre-industrial i pre-capitalista en la mateixa estructura urbana, en el pes d'institucions feudals —l'emfiteusi— a l'entorn de la propietat, en el sistema d'herència, en els costums i en la festa.

Aquesta mancada transformació de la vida social, a diferència de les societats industrials més avançades d'Europa, explica les actituds polítiques dels nostres burgesos, els quals, en lloc d'exigir una plena participació en el govern de l'Estat i lluitar per un sistema polític representatiu, *«se comportan en gran parte como súbditos que aspiran, sobre todo, a ser gobernados con el favor del soberano, y que aborrecen en igual medida la liberaldemocracia como la libre competencia»*.³ El caciquisme s'ha estructurat amb la passivitat política de la comunitat local i amb la col·laboració de la burgesia dirigent.

Les anàlisis de Ranzato es sustenten en abundant documentació, recollida durant l'any que va esmerçar entre nosaltres, principalment a l'Arxiu Històric de Sabadell i també a l'Arxiu Turull. Tanmateix, a causa de l'ampli abast temàtic i cronològic de l'estudi, la documentació resulta desigual en alguns casos.

El llibre de Ranzato és sens dubte un intent de qüestionar la visió tradicional i dominant en la nostra historiografia, que analitzava la transició de Catalunya a la societat industrial capitalista sota el prisma clàssic de la industrialització britànica. Un prisma que en alguns casos pot haver obscurit molts matisos, mentre es ressaltava tot allò que encaixava en el model i es menystenia tot allò que el defugia. Per això, resulta també positiva l'aproximació al caciquisme «des de baix», és a dir, des de l'estudi de les actituds dels grups locals dominants i de la configuració de la societat que, en últim terme, permet explicar el perquè d'aquestes actituds. Si en la visió tradicional, el desenvolupament de la societat catalana avançada es trobava bloquejat per l'arcaisme de la societat espanyola, Ranzato posa l'accent en la conjunció dels arcaïsmes d'ambdues societats.

Tanmateix, l'intent de Ranzato no és exempt de problemes i en alguns aspectes resulta fallit. A parer nostre, els principals problemes de l'obra se centren en l'enfoc metodològic general, en algunes de les hipòtesis proposades i, finalment, en certes construccions argumentals a partir de les dades existents.

Ranzato ha optat per enfocar l'estudi en un període molt ampli, l'obra abasta pràcticament tot el segle dinovè, i des de l'anàlisi detallada de cadascuna de les realitats —estructura productiva, estat i ciutat, els notables locals (els Turull), conflictivitat i solidaritat, institucions jurídiques— que proporcionen els elements explicatius de l'acceptació del caciquisme. Aquest enfoc, on l'autor utilitza indistintament dades del període isabelí i de la Restauració, que podríem qualificar d'orientació sincrònica i estructuralista, il·lumina més en profunditat aquestes realitats i assenyalant particularment orígens i continuïtats. Alguns dels resultats més reeixits —els capítols dedicats a la relació Estat-ciutat i als Turull— en palesen els aspectes més positius.

Aquest enfoc, però, té també límits evidents i deixa moltes ombres sense desvelar. Sens dubte, un enfoc més globalitzador, amb prioritat per la interrelació constant de tots els elements del procés històric, i alhora més diacrònic i més precís pel que fa al període, hauria obligat l'autor a introduir la perspectiva —gens menystenible— de la conjuntura, del temps curt, i l'hauria pressionat a haver de filar més prim en determinats aspectes. És per això que no hi ha cap anàlisi del significat local del Sexenni o de la subsegüent Restauració. Si el caciquisme té les seves arrels en una determinada forma de desenvolupament socio-econòmic, en una transformació mancada, cal inferir que la davallada del caciquisme sabadellenc fou determinada per la superació d'aquell

² Gabriele RANZATO, *El caciquisme a Catalunya: una hipòtesi interpretativa*, «Debats», 19 (Marzo 1987), p. 18.

³ Gabriele RANZATO, *La aventura de una ciudad industrial*, p. 148.

desenvolupament, per la realització, finalment, d'aquella transformació. I això ens obliga a preguntar-nos on es situa el límit: tant van canviar l'estructura productiva, la relació Estat-ciutat, la societat i les institucions jurídiques, que, tot just després del tombant del segle, va iniciar-se la irremeiable crisi del caciquisme a la ciutat? En tot cas, el període no és una arbitrarietat dictada per l'historiador sinó que és consubstancial al mateix concepte de procés històric.

La problemàtica d'algunes hipòtesis de Ranzato està molt relacionada amb tot el que acabem d'exposar. La seva proposició inicial, la relació de necessitat entre industrialització espontània amb lliure competència i el marc polític de la liberaldemocràcia, presa —gens casualment— de la ciència política, té una sustentació històrica molt més difícil i amb extremadíssimes matisacions.⁴ El fil argumental que se'n desprèn és que a casa nostra no va haver-hi liberaldemocràcia perquè no hi hagué industrialització amb lliure competència ni transformació de la societat segons els motllos europeus. Aquí caldria considerar, a la llum d'estudis recents, que hi ha encara per part de l'autor una visió tradicional, acostumada a veure els primers processos industrialitzadors com una cesura massa radical en relació a la situació pre-industrial.⁵ Des d'aquesta nova perspectiva, les realitats —les continuïtats i els canvis— no foren radicalment diferents a Sabadell. Ranzato força en excés l'argumentació per presentar una ciutat —en contrast amb el model clàssic europeu— amb una indústria llanera on les fàbriques principals controlaven la petita producció a través d'específiques fórmules societàries —parla de «parceria»—, on els fabricants gaudien d'una situació quasi monopolística en el mercat interior i desconeixien la lliure competència, on amos i treballadors es trobaven lligats a través de xarxes de cointeressos, etc. No hi ha dubte que treballs més recents obliguen a reconsiderar molts aspectes d'aquesta argumentació.⁶

Una visió més pendent del procés global hauria integrat sense contradicció la contraposició que Ranzato assenyalava entre el comportament classista —molt minimitzat en la seva argumentació— i el comportament de «mob», de turba urbana, per part dels sectors subalterns. Aquest mateix enfoc també li hauria permès d'analitzar com en la relació Estat-ciutat coincidien tant la solidaritat com el conflicte, més o menys matisadament classista, perquè els greuges —«quintess», consums, etc.— i els intermediaris —l'Ajuntament— tenien una indubtable coloració social, sense

⁴ Sense negar que en el muntatge pseudo-liberal de la Restauració —àdhuc amb la implantació del sufragi universal el 1890— la «fabricació» dels resultats electorals era incomparable en relació als sistemes liberals europeus; no podem oblidar que, en aquests, l'opinió era alterada per la corrupció i el poder dels patrons de districte. L'exemple de l'Anglaterra victoriana palesa que, fins i tot després de la reforma electoral de 1867 —que va deixar encara sense vot la majoria dels treballadors—, no pot parlar-se de liberaldemocràcia. Encara que molt tangencialment, aquests aspectes són tractats en el llibre —de títol inequívoc— de Michael BENTLEY, *Politics without Democracy 1815-1914. Perception and Preoccupation in British Government* (Londres 1984), ps. 197 i 202.

⁵ Podríem citar aquí l'obra de William M. REDDY, *The Rise of Market Culture. The Textile Trade and French Society* (París 1984). Reddy qüestiona l'existència

negar, però, que en aquests casos el conflicte tenia més consens i que la violència era més acceptada.

L'enfoc de Ranzato ofereix visions enormement suggerents al costat d'hipòtesis poc sustentades empíricament, la més remarkable de les quals és la que proposa analitzar el diputat del districte com un hostage, ofert per la part més feble, per garantir l'intercanvi entre el proteccionisme industrial de l'Estat i la submissió dels ciutadans.⁷ Finalment, una visió més diacrònica i globalitzadora hauria relativitzat el paper de llast que atribueix a certes institucions —des de l'emfiteusi a la pràctica successòria (on oblidava, per exemple, la qüestió dels fadristerns) i li hauria estalviat de parlar —amb exageració i distorsió— de «tierra de señores», mentre que hauria hagut de recordar allò que Vilar va definir com a coexistència de revolució a la base de la societat i de conservadurisme a nivell jurídic en l'economia catalana del set-cents.⁸

Aquesta obra és sens dubte polèmica perquè és agosarada. A vegades, potser amb escreix. Però, en un panorama —en termes d'història política— presidit per un positivisme aclaparador, aquesta es la seva principal virtut. Ranzato ha intentat una història diferent i provocadora del caciquisme, una obra amb la qual els especialistes estan obligats a dialogar. La discussió sobre el seu enfoc, sobre les seves hipòtesis, sobre les seves argumentacions, han de tenir uns efectes clarament saludables. I últim, però no menys important, els sabadellencs hem d'agrair-li que ens hagi transportat al seu laboratori d'història.

JOSEP M. BENAUL I BERENGUER

Sebastian Michael BALFOUR, *The Remaking of the Spanish Labour Movement. Social Change, Urban Growth and Working Class Militancy: Barcelona 1939-1976*. Tesi Doctoral (1987) 438 ps. mecanografiades.

La tesi doctoral de Sebastian M. Balfour sobre «*El renaixement del moviment obrer espanyol. Canvi social, creixement urbà i militància de la classe treballadora. Barcelona, 1939-1976*» va ser dirigida per Paul Preston i ha estat presentada recentment al Queen Mary College, Universitat de Londres. El tema ha estat treballat

d'un mercat de treball —en el sentit actual i en el sentit que li donaven els teòrics de l'economia en el segle XIX— a les indústries tèxtils franceses del passat segle. Enormement interessant és la revisió de Maxine BERG sobre les formes de transició al sistema industrial; vegeu *The Age of Manufactures, 1700-1820* (Londres 1985). Sobre la industrialització llanera, dins la mateixa línia d'investigació, vegeu Pat HUDSON, *The Genesis of Industrial Capital. A study of the West Riding wool textile industry c. 1750-1850* (Cambridge 1986).

⁶ Aquí haig de citar el meu treball *La indústria llanera, 1814-1914*, en curs de publicació dins *Història Econòmica de Catalunya Contemporània*.

⁷ Aquesta hipòtesi la desenvolupa en el capítol segon, «Rehenes».

⁸ Pierre VILAR, *Les transformacions del segle XVIII*, dins Joaquim NADAL i Philippe WOLF (eds.) *Història de Catalunya* (Vilassar de Mar 1983).

durant anys per l'autor, que ha passat llargues estades a Barcelona i que ja havia publicat *«The Role of the Working-Class Movement in the Transition: the Case of Catalonia»* (Proceeding of the Fifth Conference of Hispanists in Polytechnics and Other Colleges, Bell, Tony ed., 1983) i *«The Origins of Comisiones Obreras»* «Spanish Studies» (Summer 1984).

El que preocupa l'autor i que l'ha portat a elegir aquest tema de tesi ha estat per què després d'uns anys d'una alta combativitat i d'una notable participació obrera en els sindicats clandestins —sobretot Comissions Obreres—, al final del franquisme i en unes condicions de llibertat que contrasten amb les passades de duríssima repressió, els sindicats han perdut el seu poder i la seva influència fins a *«esdevenir un dels menys organitzats d'Europa»*.

Però per entendre la crisi del sindicalisme durant la «transició», creu l'autor que s'ha de conèixer el perquè del seu desenvolupament sota la Dictadura i analitzar quines condicions i quin marc varen fer possible el seu creixement. Convençut que en les particulars circumstàncies dels anys seixantes i setantes, el moviment obrer de cada àrea creix separatament, l'autor estudia els casos de Barcelona, Sabadell, Terrassa i el Baix Llobregat, poblacions que tenen un important pes en tot el procés.

La primera sotragada de la Dictadura, que li va fer adonar que l'oposició més important no eren els maquis sinó els treballadors, va ser la vaga de 1951, iniciada contra la puja dels tramvies de Barcelona, i seguida també per Terrassa, Mataró, Manresa i Badalona. Aquesta vaga s'ha interpretat com el cansament de la població de les restriccions i l'inici de la resistència contra la Dictadura. S. Balfour creu que aquest fet representa una fita, un període de transició en la història del moviment obrer, que conté ja les noves formes de protesta i agitació que caracteritzaran en el futur les relacions laborals.

Els canvis del règim a final dels 50 en modernitzar l'economia sense canviar el sistema polític tingueren èxit, el qual va saber respondre a les vagues (sempre il·legals i fortament reprimides) de final dels 50 i inici dels 60 amb la llei de convenis col·lectius (1962). Però seran les negociacions d'aquests convenis les que donaran lloc al naixement de Comissions Obreres.

Naixement molt diferent a Madrid —on foren creades dins de la «Organización Sindical Española» (OSE)— que a Barcelona —creades al marge de la OSE i més polititzades—, fet d'importància cabdal perquè per primera vegada s'unien en un front comú catòlics, comunistes i àdhuc falangistes d'esquerra.

Les eleccions sindicals de 1966 jugaren un paper molt important en el creixement de Comissions Obreres. Essent ministre José Solís Ruiz i sota la consigna de «Vota al mejor», les candidatures de Comissions Obreres aconseguiren un important èxit (la policia calculà que la meitat dels vots del metall, la construcció, el tèxtil i el transport havien donat suport a les plataformes antioficials), però un èxit que fou seguit per arrestos i acomiadaments i per la proclamació de la «Ley de Bandidaje y Terrorismo» (1968). Aquesta repressió i el canvi de conjuntura econòmica amb

l'inici d'una forta recessió el 1967, féu entrar en crisi el nou moviment sindical.

A la tesi s'analiza el grau d'organització i d'espontaneïtat d'aquest moviment, les estratègies dels partits d'esquerres i la causa que, en tornar a emergir aquell moviment el 1970, fos ja controlat pels comunistes del PCE i del PSUC.

Pel que fa als canvis socials i al creixement econòmic dels 60 i començament dels 70, Balfour creu que originaren una forta diferenciació i varietat entre la classe treballadora, separada a més de pels orígens i les tradicions, pels nivells de paga i les especialitats dins de cada treball.

A partir de 1970, s'entra en una nova etapa de creixement de la militància. Les varietats d'organització i d'agitació laboral en els tres sectors més importants —tèxtil, metall i construcció— són interpretats a partir de l'estructura industrial, les diferents condicions de treball, el pes de la tradició organitzativa i el grau de penetració de l'oposició a l'OSE.

Un dels capítols més interessants és el que tracta de les «Formes locals de protesta», on s'estudia el moviment obrer de Terrassa, Sabadell, el Baix Llobregat i Barcelona. Segons l'autor, és la diversitat d'aquest moviment el que li dona diferents ritmes i formes: A Terrassa, lluites al carrer a final dels seixantes, que li donaren el sobrenom de «Terrassa la roja» i que s'expliquen per la tradició insurreccional del moviment obrer terrassenc als anys trenta i per la forta immigració andalusa. A Sabadell, la crisi del tèxtil i l'influx dels treballadors immigrants ocasiona l'acabament del paternalisme com a forma de control social i, en finalitzar aquell clima de consens, s'inicià la creació d'un ambient de revolta que culminà en les dues vagues generals l'any 1976. Al Baix Llobregat, la formació d'una nova comunitat, sense el pes de la classe mitjana catalana, imbricà problemes laborals i urbans, i culminà en tres vagues generals entre 1974 i 1976.

Els diferents ritmes i formes de protesta, els explica l'autor per la diferent tradició obrera de cada localitat i la influència de l'estructura industrial, social i urbana.

Les eleccions sindicals de 1975, amb Martín Villa de governador civil de Barcelona i Socías Humbert de cap de sindicats provincial, representà la culminació de l'estratègia de l'entrisme amb la qual s'identificà Comissions Obreres. (Els viarans tan diferents que seguiren la UGT —que no volia embrutar-se les mans entrant a l'OSE— i la CNT —escindida en grupscles i amb exmilitants dins del Sindicat Vertical— també els analitza l'autor). Les candidatures de Comissions Obreres surten triomfadores, però només gaudiren dels esglaons de poder més baixos de l'OSE.

Passades les eleccions, la polèmica s'encén vivament dins de Comissions Obreres: havia aquell moviment de constituir-se en Sindicat? Havia de fer-ho dins de l'OSE i aprofitant la seva estructura, com va ser el cas de Portugal després de la revolució dels clavells de 1974? Una polèmica que més tard mostrarà el simplisme comunista en creure que l'OSE seria destruïda per dintre en

el procés de ruptura democràtica i que, de moment, tingué expulsions i abandonaments en el si de Comissions.

L'abril de 1977, Comissions Obreres afirmà tenir un milió d'afiliats a Espanya, quan era recent el ressorgiment de la UGT (ressorgiment afavorit pel govern Suárez a fi d'originar divisions entre les forces d'oposició) més adaptat a la situació del moment. En pocs anys, però, milers de treballadors van deixar el sindicat de Comissions Obreres. Les causes de la crisi del sindicalisme, segons Balfour, han estat: la crisi econòmica, la subordinació dels sindicats durant la transició —palès en els Pactes de la Moncloa, que originà tibantors i abandonaments dins de Comissions Obreres— i el llegat del franquisme —control de les relacions laborals per l'Estat, foment de la passivitat, l'individualisme i la insolidaritat, la tergiversació de la història, etc.—.

Aquest és un resum telegràfic del contingut de la tesi, que és acompanyada per aprofundides anàlisis de les relacions entre partits i sindicats —sobretot el pes de la imposició de les tàctiques comunistes sobre Comissions Obreres— i entre classe obrera i sindicat —posa de manifest l'espontaneïsm de moltes lluites obreres, com la vaga general de Cerdanyola i Ripollet, l'any 1973, a causa de l'obrer mort per la policia a Sant Adrià—. No evita tractar els defectes d'aquells sindicalistes, com per exemple, i entre altres, de creure's la seva pròpia propaganda, de sobreesti-

mar el consens que en alguns moments aconseguiren o de deixar que els advocats esdevinguessin els substituïts reals dels sindicats.

La transició política ha estat molt dura per a la majoria de sindicalistes dels anys 60 i 70, els quals han tingut un difícil procés d'adaptació a la democràcia, en veure com líders carismàtics han hagut d'aprendre a fer de buròcrates i com víctimes de la tortura han hagut de conviure amb els seus torturadors. Però és desmitificant les seves lluites com es pot comprendre tot el seu esforç i també tota la seva frustració.

L'estudi de Balfour s'emmarca dins la nova historiografia anglesa que s'interessa per la relació entre la cultura de la classe obrera i el moviment obrer, així com els lligams entre partit, moviment i classe, que la història tradicional no ha explicat suficientment. Té, a més, l'interès de les fonts en les quals ha treballat: l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona, on es troben, entre altre material, els informes de la policia, dels alcaldes i de la Guàrdia Civil, a més d'una exhaustiva recerca de publicacions i articles i la realització d'entrevistes a nombrosos protagonistes.

Quan sigui publicat l'estudi —a final de 1988 sortirà en anglès i potser més endavant es publicarà al nostre país— en recomano ferventment la lectura.

JORDI CALVET I PUIG